

Kortversion av rapport

Handels miljö- och klimatpolitiska program

Hur kan handelns klimatpåverkan minskas och på vilket sätt kan Handelsanställdas förbund bidra till det? De frågorna beslöt kongressen år 2016 att förbundet ska utreda. Handels miljö- och klimatpolitiska program är resultatet av den utredningen.

Förändringarna i jordens miljö- och klimat är ett allvarligt hot mot mänskligheten och livet på jorden. Handeln är en bransch som i hög grad bidrar till påfrestningar på miljön, framför allt genom de varor och produkter som branschen förmedlar. Och det finns än fler orsaker till kongressens beslut att Handels som fackförbund ska engagera sig i miljö- och klimatfrågan:

- Effekterna av ett förändrat klimat kommer att slå hårdast mot de grupper som redan är mest utsatta, det vill säga arbetare, kvinnor och barn. Den globala uppvärmningen är ett hot mot ökad jämlikhet, vilket är en av fackföreningsrörelsens viktigaste frågor.
- Samhällets produktion påverkar miljö och klimat och tvärtom. Hur produktionen organiseras och hur villkoren på arbetsmarknaden ser ut står i centrum både för klimatarbetet och den fackliga verksamheten.
- Genom sina medlemmar har facket kunskap och insyn i företagets verksamhet. De anställdas erfarenheter och förslag är mycket värdefulla när det gäller att åstadkomma en smidig omställning till en mer hållbar verksamhet.

Rapporten utgår både från människan och ekosystemet med djur och växter. Den handlar såväl om klimatet som miljö och miljöförstöring. Fokus i analysen är den miljö- och klimatpåverkan som kommer från konsumtion av varor och den resulterar i förslag på de politiska åtgärder som krävs för att göra en omställning till hållbarhet i handeln. Målet är en ekologisk såväl som social och ekonomisk hållbarhet, som ökar rättvisa och jämlikhet.

Vi konsumerar som om vi hade fyra jordklot

Vår konsumtion påverkar miljön negativt på många sätt. Följden blir övergödning, försurning, utsläpp av giftiga kemikalier och en ohållbar förbrukning av naturresurser.

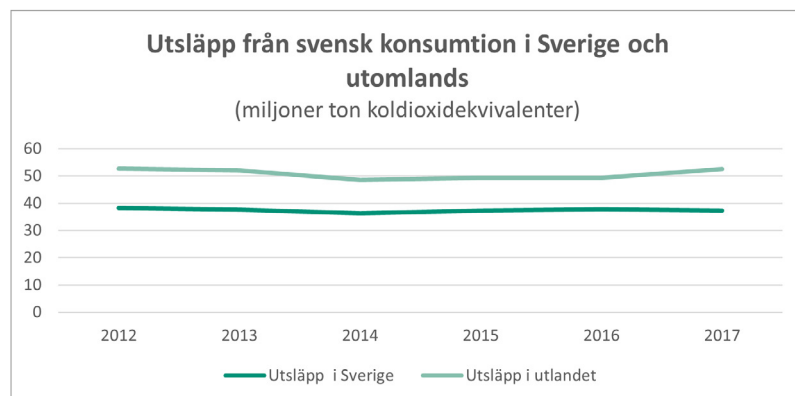
Idag konsumerar den genomsnittlige svensken som om vi hade fyra jordklot. Om vi ska klara Parisavtalets mål om att begränsa den globala uppvärmningen till 1,5 grader måste utsläppen per person minska radikalt. Sveriges konsumtionsbaserade utsläpp är idag mer än tio gånger högre än den långsiktigt hållbara nivån. Två tredjedelar av utsläppen kommer från privat konsumtion.

När det gäller handelns verksamheter är det inte i första hand i Sverige som utsläpp och miljöpåverkan sker. Istället sker det i andra länder, genom råvaruutvinning, produktion och transporter.

Handeln måste ändra inriktning: från masskonsumtion av nyttillverkade produkter till att utgå från cirkulära affärsmodeller där produkter används länge, repareras och återbrukas. Detta ställer krav såväl på en mer miljövänlig produktion och materialanvändning, mer miljövänliga och effektiva transporter, bättre information till konsumenter som på en övergång till mer växtbaserade livsmedel.

För att lyckas i omställningen krävs satsningar på anställda i handeln, de som möter kunden. Anställdas idéer och engagemang måste tas tillvara och kompetens i klimat- och miljö kopplat till handeln utvecklas. Att det finns ett stort engagemang hos anställda när det gäller miljö- och klimatfrågor, framgår av delrapporten [Handelsanställdas syn på miljö- och klimatfrågor](#), utgiven våren 2020.

Rapporten redovisar ingående statistik för hur Sveriges utsläpp beräknat i koldioxid-ekvivalenter ser ut och varifrån de kommer. Exempelvis att kött är de livsmedel som ger störst växthusutsläpp och att livsmedel totalt ger drygt 40 procent och andra varor knappt 60 procent av växthusutsläppen. Men andelen klimatutsläpp är alltså störst i utlandet, inte i Sverige.

För att kunna sänka dessa utsläpp måste branscher, handlare och konsumenter ställa krav på producenterna. Störst effekt får sannolikt politiska reformer i kombination med samarbeten mellan branscher, såväl i Sverige som genom internationella överenskommelser.

Anställdas roll i omställningen till en hållbar bransch

Handels anställda kan bli en viktig kraft i branschens omställning, bland annat mot bakgrund av det starka intresset och engagemanget för miljö- och klimatfrågor. Men det behövs stora insatser för kompetensutveckling. Det är de anställda som kan ge råd och vägledning till kunderna i frågor om hållbarhet: till exempel att hjälpa kunden med behovsanalys och att bistå med kunskap om produkter och produktmärkningar.

En delbransch i handeln som måste öka i utvecklingen mot hållbarhet är second hand-branschen. Detta ställer ökade krav på anställdas kunskaper om material och prissättning. Tätt kopplat till second hand-marknaden är verksamheter inom reparation, re-design och upcycling. Det innebär krav på nya hantverkskompetenser, för att kunna laga och designa om befintliga produkter.

Att hyra ut varor istället för att sälja dem är en verksamhet som branschen bör satsa på för att öka hållbarheten. Även det medför behov av kompetensutveckling för anställda, som måste kunna hantera skicket på och se till att varorna håller hög kvalitet.

Även när det gäller logistikkedjan är ökade kunskaper viktigt för att anställda ska kunna bidra till omställningen. Exempelvis kan anställdas kompetens spela stor roll i frågor kring användning av emballage och fyllnadsgrad i transportererna.

Svenska kollektivavtal handlar främst om vilka löner och andra villkor som ska gälla för de anställda i respektive bransch. Men det finns även frågor i avtalen som kan handla om miljö- och klimatomfattig hållbarhet. Till exempel har fackligt arbete och krav inför förhandlingar om kollektivavtal lett till åtgärder som gagnar både människor och miljö, till exempel gällande användning av kemikalier och förkortad arbetstid.

Rapporten tar fram en rad förslag på förändringar som påverkar anställda och som gynnar utvecklingen till en mer hållbar handel och mer hållbart samhälle.

- Se till att fler anställda får kompetensutveckling som möjliggör ett bättre och mer medvetet hållbarhetsarbete i branschen, i företagen och på arbetsplatserna.
- Ta hänsyn till frågor om ekologisk hållbarhet i partsgemensamt arbete och förhandlingar, såväl centrals som lokalt.
- Utveckla former för anställda att engagera sig i hållbarhetsfrågor på arbetsplatserna.

Det ska vara lätt att göra bra miljöval och konsumera hållbart

En stor del av de svenska utsläppen, två tredjedelar, kommer alltså från konsumtion. För att kunna sänka utsläppen måste det bli lätt för konsumenten att göra bra miljöval och svårt eller till och med omöjligt att konsumera ohållbart.

Rapporten pekar ut förslag på förändringar som krävs för att uppnå detta. Det handlar om politiska förändringar och om branschförändringar.

Politiska förändringar:

- Revidera nuvarande mål för Sverige om nollutsläpp senast år 2045 till senast år 2035.
- Införa ett nationellt mål för hur de konsumtionsbaserade utsläppen ska minska. Dessa bör utformas som etappmål på väg mot klimatneutralitet även ur ett konsumtionsperspektiv.
- Göra det obligatoriskt att deklarerat produkters totala miljö- och klimatpåverkan.
- Införa gränsvärden för hur stor miljöpåverkan olika produkter får ha. Det behöver utredas vilka produktkategorier som i första hand bör omfattas av systemet och hur det kan bli praktiskt genomförbart.
- På EU-nivå införa klimattullar eller gränsskattejusteringar baserade på importvarors klimatavtryck i syfte att jämna ut kostnaden för utsläpp oberoende av ursprungslandets klimatlagstiftning.
- Skärpa lagkrav på producenter att ta ansvar för hållbarhet i hela produktions- och leveranskedjan.
- Utreda möjligheten att införa ett system med miljö- och klimatpott för konsumenter.
- Säkerställa miljömässig hållbarhet i offentlig upphandling och inköp.

Förändringar som påverkar branschen:

- Arbeta för en mer hållbar syn på konsumtion och förändring av konsumtionsnormer som innebär snabb omsättning av stora volymer nya varor. Lönsamhet och kundlojalitet behöver istället byggas på hållbara varor, reparationstjänster, andrahandsförsäljning och uthyrningsverksamhet.
- Utveckla arbetssätt för företag att bättre kommunicera sina produkters miljöpåverkan, samt hur den kan minimeras.

Det är dags att övergå till en cirkulär ekonomi

Dagens ekonomi går i hög grad ut på att skapa tillväxt genom att producera nya varor, som säljs, används en kort tid och sedan slängs. Det mönstret måste brytas om vårt levnadssätt och konsumtion ska vara hållbart. Istället är det dags att övergå till en cirkulär ekonomi, där vi använder produkter länge och återanvänder och återvinner material i så hög utsträckning som möjligt.

Rapporten pekar ut förslag på förändringar som krävs för att uppnå detta.

Politiska förändringar:

- Sänka momsen på kommersiell second hand-försäljning.
- Införa subventioner riktade till uthyrningsverksamheter, till exempel i form av avdragsrätt på hyresavgifter eller lägre moms på uthyrning.
- Införa pantsystem för fler produkter.
- Förbjuda planerat åldrande av varor inom sällanköp.
- Kräva märkning med förväntad livslängd av varor inom sällanköp, samt livslängdsgaranti.
- Införa ett förbud för företag att förstöra osålda och funktionsdugliga varor.
- Utöka möjligheten att göra avdrag för reparation av varor som inte täcks av livslängdsgarantin.

Förändringar som påverkar branschen:

- Minska försäljningen av nyproducerade varor. Handeln måste i högre grad bygga sin lönsamhet på cirkulära affärsmodeller och produkter med lång hållbarhet.
- Öka utbudet av second hand-försäljning. Fler företag behöver ta emot produkter de själva eller andra har producerat och sälja dem igen.
- Öka utbudet av lagnings- och reparationstjänster och utveckla strategier för att bygga lönsamhet kring dessa verksamheter.
- Öka utbudet av uthyrning av produkter. Det behöver ske både inom olika pris- och varusegment, samt med olika former för uthyrningen, till exempel engångshyra och abonnemang.

Det behövs mindre och bättre material i varor, emballage och förpackningar

Hur mycket och vilka material som används är helt avgörande för vilken påverkan produkter får på klimat och miljö. Både själva varan och hur den tillverkas påverkar miljön. Likaså har förpackningen stor betydelse. Rapporten pekar ut förslag på förändringar som krävs för att varor och dess förpackningar ska minska sin påverkan på miljö och klimat.

Politiska förändringar:

- Införa skatt på förpackningar och emballage som differentieras utifrån det använda materialets klimatpåverkan ur ett livscykelperspektiv.
- Standardisera plastinnehåll i plastprodukter för att öka möjligheten till återvinning.
- Införa lagkrav på att produkter designas så att det går att separera material från varandra, i syfte att enklare kunna återanvändas och återvinnas.
- Införa styrmedel som jämnar ut prisskillnaden mellan återvunnen och ny råvara.

Förändringar som påverkar branschen:

- Verka för minskad emballageanvändning inom både lagerverksamhet och e-handel.
- Använda en större andel återvunnen material i branschens produkter och förpackningar.
- Fasa ut plast med fossila komponenter ur branschen och uppmuntra utvecklande av biologiskt nedbrytbart material.

Transporter av varor måste bli effektiva och fossilfria

Det är sedan länge väl känt att fossila bränslen leder till utsläpp av växthusgaser. Inrikes transporter svarar för nära en tredjedel av Sveriges utsläpp av växthusgaser i landet. I och med den ökande e-handeln har transporternas miljö- och klimatpåverkan blivit mer aktuell för branschen. Ökad e-handel skulle kunna bidra till en minskning av privata shoppingresor med bil, som ersätts med effektiva och samordnade varutransporter.

Rapporten pekar ut förslag på förändringar som krävs för att minska utsläppen av växthusgaser orsakade av transporter för handeln som bransch.

Politiska förändringar:

- Skärpa lagkraven på övergång till fossilfria transporter. För att styra investeringar i fordon och transportlösningar bort från fossila drivmedel behöver lagstiftarna sätta en tydlig gräns för när fossila transporter ska vara helt utfasade.
- Planera kollektivtrafik och stadsmiljö på ett sätt som underlättar kollektiv transport till och från fysiska butiker och e-handelns utlämningsställen.
- Införa krav och riktlinjer för högre fyllnadsgrad i transporter.
- Införa lagkrav som gör det obligatoriskt för företag att ta betalt för frakt i syfte att minska ogenomtänkta beställningar och onödiga retur.
- Kräva att e-handelsföretag informerar om produkternas ursprungsland och var e-handlaren kommer ifrån.

Förändringar som påverkar branschen:

- Verka för en fullständig övergång till förnybara bränslen i alla transporter, både kopplat till lagerhållning och försäljning.
- Utveckla och bredda samverkan för effektiviserad leverans- och returhantering för aktörer inom e-handeln.
- Verka för att branschens företag premierar och fokuserar på att marknadsföra mer miljövänliga transportalternativ och att färre alternativa transportsätt erbjuds samtidigt.
- Verka för en minskning av långväga e-handelsleveranser i syfte att motverka klimat- och miljöskadliga transporter, inte minst långväga flygtransporter.

Konsumtionen av livsmedel måste bli mer hållbar

Kött är den grupp livsmedel som står för störst andel av utsläpp som påverkar klimatet. En av de viktigaste förändringarna inom livsmedelshandeln är därför att konsumtionen av kött måste minska. Samtidigt måste utbudet av växtbaserade, ekologiska och närproducerade livsmedel öka. En kost som mer baseras på växter än den vi har idag är en livsstilsförändring som gör stor skillnad för klimatet.

Dagligvaror bör som andra varor omfattas av krav på deklARATIONER vad gäller miljö- och klimatpåverkan och regler som styr material, transporter och val av förpackningar.

Ett stort problem när det gäller livsmedelskonsumtionen är matsvinn, det vill säga mat som kasseras. Den största delen av matsvinnet står konsumenter för, närmare 50 kilo

mat kastas per person och år. Därefter kommer matsvinnet som livsmedelsbutikerna står för. För att förbättra hanteringen av livsmedel och motverka matsvinn krävs ett målmedvetet arbete.

Rapporten pekar ut förslag på förändringar som krävs för att ge en mer hållbar handel med och konsumtion av livsmedel.

Politiska förändringar:

- Differentiera momsen på livsmedel utifrån dess påverkan på miljö och klimat.
- Införa en generell skyldighet för hushåll och verksamheter att sortera ut matavfall, liksom de krav som redan idag finns på att sortera ut förpackningar, tidningar, elavfall med mera.
- Införa styrmedel för att öka konsumtionen av växtbaserad kost, till exempel punktskatter på kött, tullar på klimatsämre kött och låg andel kött i offentlig upphandling.
- Inrätta stöd till lantbrukare att övergå till ekologisk och växtbaserad livsmedelsproduktion. Det kan exempelvis ske genom rådgivning, omställningsstöd, åtgärder för marknadsutveckling eller en smartare användning av EU:s jordbruksstöd.

Förändringar som påverkar branschen:

- Utveckla arbetssätt för hur dagligvaruhandeln bättre kan informera om hur kunden kan minska sitt eget matsvinn och om att produkter ofta håller längre än bäst före-datum.
- Utveckla nya arbetssätt för att minska matsvinnet i butiker.
- Verka för att dagligvaruhandelns företag premierar närodlade, ekologiska och växtbaserade livsmedel i prissättning och sortiment.
- Utveckla standarder och principer inom branschen för varumärkning med utökad information om produktens hållbarhetstid.

Innebörden av ett miljö- och klimatpolitiskt program

Rapporten Handels miljö- och klimatpolitiska program lämnas till kongressen år 2021 och ska utgöra inriktningen för Handelsanställdas förbunds arbete med miljö- och klimatfrågor de kommande fem åren, fram till nästa kongress.